

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן-צבי

הדף הירושלמי לפרשת השבוע

פרשת במדבר

על לוויים וירושלים / מאת: טליה זיסקין (ייעוץ אקדמי: ד"ר ראובן גפני)

עם החורבן, והאובדן והשבר הכרוכים בו, נעלם גם עולם זה של שיר וניגון. רבו התיאורים וההשערות על אודות הקשר לנגינת הלוויים במקדש אך עדיין רב הנסתר על הנגלה.

ש"י עגנון, שמואל יוסף צ'צ'קעס, מגדולי הסופרים העבריים בעת החדשה, יצר רבות מתוך קשר זה שלו לארץ ולירושלים. עוד לפני שהתחיל לכתוב סיפורת כתב שירה, ואת שירו הראשון כתב בגיל חמש. בגיל 16 כתב את שירו הראשון על ירושלים. עצם היותו לוי ומשורר היה פרט משמעותי עד מאוד בזהותו, ואפשר ללמוד זאת מנאומו בשנת התשכ"ו (1966), עת זכה בפרס נובל לשלום בשטוקהולם: משבט לוי אני בא ואני ואבותי מן המשוררים שבבית המקדש היינו [...] מתוך קטסטרופה היסטורית שהחריב טיטוס מלך רומי את ירושלים וגלה ישראל מארצו נולדתי אני באחת מערי הגולה. אבל בכל עת תמיד דומה הייתי עלי כמי שנולד בירושלים. בחלום בחזון לילה ראיתי את עצמי עומד עם אחי הלוויים בבית המקדש כשאני שר עמם שירי דוד מלך ישראל. נעימות שכאלה לא שמעה כל אוזן מיום שחרבה עירנו והלך עמה בגולה. חושד אני את המלאכים הממונים על היכל השירה שמיראתם שאשיר בהקיץ מה ששרתי בחלום, השכיחוני ביום מה ששרתי בלילה, שאם היו אחי בני עמי שומעים לא היו יכולים לעמוד בצערם מחמת אותה הטובה שאבדה להם. כדי לפייס אותי על שנטלו ממני לשיר בפה נתנו לי לעשות שירים בכתב.

בפרשתנו מופיעים הלוויים ותפקידיהם. וְאַתָּה הַפָּקֵד אֶת-הַלְוִיִּם עַל-מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל-כְּלִי וְעַל כָּל-אֵשֶׁר-לוֹ, הָפָה וְשָׂאוּ אֶת-הַמִּשְׁכָּן וְאֶת-כָּל-כְּלִי, וְהָם יִשְׁרְתֻהוּ. וְסָבִיב לְמִשְׁכָּן, יִחְנוּ וּבִנְסַע הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אוֹתוֹ הַלְוִיִּם, וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אוֹתוֹ הַלְוִיִּם (במדבר א, נ-נא). האחריות הראשונית היא על המשכן וכליו, ועיקרה הוא נשיאת המשכן וכליו, חניה סביבו והקמתו. נוסף לכך שירת הלוויים את המשכן בשמירה עליו ועל כליו. הַקָּרֵב אֶת-מִטָּה לְוִי וְהַעֲמִדָה אוֹתוֹ לִפְנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וְיִשְׁרְתוּ אוֹתוֹ: וְשָׁמְרוּ אֶת-מִשְׁמֶרְתּוֹ וְאֶת-מִשְׁמֶרֶת כָּל-הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת-עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: וְשָׁמְרוּ אֶת-כָּל-כְּלִי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת-עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן (במדבר ג, ו-ח).

רק לקראת הקמת בית המקדש הראשון, מוזכר היותם נגנים ומשוררים: וַיִּבְדֹּל דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה לְבְנֵי אֶסָף וְהֵימָן וַיְדַתֵּן הַנְּבָאִים בְּכִנּוֹרוֹת בְּנַבְלִים וּבַמְצִלְתַּיִם (דברי הימים א כה, א).

עם חורבן המקדש והיציאה לגלות כמוזכר בתהלים קל"ז לקחו הלוויים את כלי נגינתם איתם, ובבכיים בזכרם את ציון, תלו את כינורותיהם על עצי הערבה כסימן להפסקת נגינתם בגלות על-נְהָרוֹת בְּכָל שֵׁם יִשְׁבְּנוּ, גַּם-בְּכִינֹו, בְּזָכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן: עַל-עַרְבִים בְּתוֹכָהּ, תְּלִינֹו בְּנְהֻרֹתֶינֹו. הסיבה להפסקת הנגינה והשירה בגלות מבוססת במילים אֵיךְ נָשִׂיר אֶת-שִׁיר-ה', עַל אֲדָמָת נֹכַר. יחד עם השבועה אִם-אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי: תִּדְבֹּק לְשׁוֹנִי לַחֲכִי-אִם-לֹא אֶזְכְּרֶכִי, אִם-לֹא אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם, עַל רֹאשׁ שְׂמֹחָתִי. את הפסוק המוכר כל כך מטקס החתונה, מפרש רד"ק כאמירה ייחודית של הלוויים המתייחסת ליד ימינם המנגנת פירוש תשכח - הניגון, כי הימין תנוע מיתרי הכנור.

עם שיבת ציון ובניית בית המקדש השני, מתוארים לנו שוב בספרי עזרא ונחמיה משפחות הלוויים המשוררים שחזרות לירושלים ולתפקידם במקדש. שמחת בית השואבה שמתפתחת בימי בית שני היא חגיגה לשיר ולניגון, וכאן ניתן למקם את הלוויים על הר הבית על חמש עשרה המעלות (=המדרגות) בין עזרת ישראל לעזרת הנשים. והלוויים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה (מסכת סוכה פרק ה, משנה ד).

היבטים להעמקה

- רבים מנסים לייחס מסורותיהם לבית המקדש. אילו קהילות מייחסות את הנוסח שלהן לבית המקדש?
- אילו יוצרים נוספים מתחברים כל כך למקדש?